

Linna, Väinö, 1959-1962. *Täällä Pohjantähden alla* (översatt till svenska som *Upp bland Saarijärvis moar*).

Läroböcker:

Adamson, Andres & Sulo Waldmaa, 1999. *Eesti Ajalugu*

Adamson, Andres, Jüri Ant, Marko Mihkelson, Sulo Valdmaa & Einar Värä, 2000. *Lähi ajalugu*.

Ahonen, Sirkka, Olli Kaakinen, Osmo Lapplainen, & Sakari Tiainen, 1976. *Historian maailma 8*.

Mattsson, Anne, Matti Ojakoski, Tutta Putus-Hilasvuori, & Juka Rantala 2002. *Historia nyt*.

AT FORVALTE KULTURARV – EN IDENTITETSPOLITISK ARBEJDS- OG KAMPPLADS

BERNARD ERIC JENSEN

Som udgangspunkt vil jeg tage et sagforhold, der rimelig let lader sig belægge. Det er, at ordet/begrebet 'kulturarv' er blevet uhyre populært i en skandinavisk sammenhæng i løbet af det sidste årti. Det bliver ikke alene brugt som en slagkraftig markør i mange politiske debatter; der er også ofte knyttet betydelig kulturel og økonomisk kapital til brugen af det begreb. Det er følgelig oplagt at undersøge, hvad der ligger bag en sådan succeshistorie, og hvordan man omgås forvaltning af kulturarv. Min tilgang vil være begrebsanalytisk såvel som demokratiteoretisk – dvs. en interesse i at få drøftet, dels hvad der kan/skal forstås ved kulturarv, dels hvordan mennesker i demokratiske samfund kan/skal omgås forvaltning af kulturarv.¹ Man kunne måske tro, at de problemstillinger ville blive oplevet som yderst påtrængende – især blandt dem, der har deres arbejde i enten de såkaldte kulturarvsinstitutioner eller i det etablerede uddannelsessystem. Men det er bestemt ikke altid tilfældet.

Analysen vil være baseret på to antagelser. Når personer, grupper og/eller institutioner forvalter kulturarv, vil de uvægerligt engagere sig i dannelse eller omdannelse af erindrings- og handlefællesskaber, og de vil dermed komme til at føre identitetspolitik, men de gør det ofte uden at træde identitetspolitisk i karakter – dvs. uden klart at angive, hvilken slags identitetspolitik de vil fremme. Når personer, grupper og/eller institutioner gør brug af begrebet 'kulturarv', skyldes det ofte et ønske om at holde liv i et ganske bestemt erindrings- og handlefællesskab, men deres indsats kan ikke desto mindre gå hen og blive en kilde til kiv og strid – dvs. at forvaltning af kulturarv bestemt ikke altid når det tilstræbte mål. At arbejde med kulturarv er ofte en både delikat og intrikat affære.

EN SUCCES HISTORIE

Ordet 'kulturarv' er ikke nyt i de skandinaviske sprog, men der findes indtil videre ingen undersøgelser af, hvor langt tilbage i tid dets brug kan spores,

¹ Min tilgang til en demokratisk identitetspolitik er skitseret i Jensen, 2005.

eller hvor vidtstrakt brugen har været.² Der findes dog forhold, der antyder, at det tidligere ikke var et videre anvendt begreb. Her nøjes jeg med at nævne to. Når man i en dansk sammenhæng vil undersøge den slags sagforhold, er *Ordbog over det danske Sprog* (1919-1956) det første sted, som man slår op i, men må da konstatere, at såvel 'kultur' som 'arv' findes dér, men sammensætningen er der ikke. Det sammensatte ord 'kulturarv' mangler også i de supplementsbind, der er udgivet siden 1992. Slår man dernæst op i den store danske, norske og svenske encyklopædi, der er udgivet i sidste del af 1900-tallet, kan det konstateres, at der heller ikke i disse findes noget opslag om kulturarv.³ At sagen ville stille sig anderledes, skulle encyklopædiene udgives i dag, fremgår af, at der i supplementsbindet til den danske encyklopædi fra 2002 findes to nye opslag: et om kulturarv og et om Kulturarvsstyrelsen.

At situationen har ændret sig i løbet af det sidste årti er ikke vanskeligt at belægge. Når vi i dag skal danne os et indtryk af, hvor smal eller bred anvendelsen af et bestemt ord/begreb er, udgør en google-søgning en oplagt fremgangsmåde. På de skandinaviske sprog har ordet følgende former: 'kulturarv' (ubestemt ental og på svensk også ubestemt flertal), 'kulturarvet' (bestemt ental på svensk) og 'kulturarven' (bestemt ental på dansk og norsk og bestemt flertal på svensk). Det skal bemærkes, at det ikke er muligt på dansk og norsk at markere, at ordet bruges i flertal. En søgning i marts 2005 gav følgende resultater:

KULTURARV (UBESTEMT ENTAL OG UBESTEMT FLERTAL PÅ SVENSK)

205.000 hits på hele nettet (= hele Skandinavien)
43.000 hits på dansksprogede web-sites

KULTURARVET (BESTEMT ENTAL PÅ SVENSK)

39.000 hits på hele nettet (= mestendels Sverige)
40 hits på dansksprogede web-sites

² I en svensk sammenhæng kan ordet føres tilbage til 1887, idet Viktor Rydberg brugte det i sine forelæsninger om den ældre middelalters historie – jf. Anshelm, 1993, s. 10 og Aronsson, 2004, s. 143.

³ Hvis man var meget energisk i sin søgen i *Den Store Danske Encyklopædi* (1994-2002), ville man dog opdage, at der i opslaget om 'arv' også indgår en behandling af kulturarv. Tilsvarende findes der en kort forklaring af begrebet i den svenska NE-ordbog (www.ne.se, 2005-12-20).

KULTURARVEN (BESTEMT ENTAL PÅ DANSK OG NORSK OG
BESTEMT FLERTAL PÅ SVENSK)

39.000 hits på hele nettet (= hele Skandinavien)
15.000 hits på dansksprogede web-sites

De tal mere end antyder, hvor populært et ord/begreb som 'kulturarv' er blevet i løbet af relativt få år. Til sammenligning kan nævnes, at det samlede antal hits for søgninger for 'identitetspolitik', 'identitetspolitikken', 'identitetspolitisk' og 'identitetspolitiska' var 850 for hele nettet. Også andre forhold indikerer, at begrebet i dag er blevet en standardterm i en skandinavisk sammenhæng. Jeg må nøjes med enkelte danske eksempler.⁴

Så sent som i 1998 kunne Torben Witt – den daværende direktør for Aalborg historiske Museum – holde et foredrag for museumsfolk med titlen *Kulturarv - hvad taler vi om?*, og han kunne heri gøre gældende, at det ikke var muligt at finde det pågældende ord i de foreliggende ordbøger. Første gang at ordet 'kulturarv' optræder i en almindelig dansk ordbog, er i *Politikens retskrivningsordbog* fra 2001. Første gang der gøres forsøg på at indholdsbestemme begrebet 'kulturarv' i et standard opslagsværk er i *Gads Historieleksikon* (2001/2003).⁵ Men herefter er det gået slag i slag. I 2002 blev der under det danske kulturministerium oprettet en Kulturarvsstyrelse, der er den overordnede myndighed, hvad bevaring af kulturarv angår. I september 2004 meddelte den danske kulturminister Brian Mikkelsen, at der i foråret 2005 skulle afholdes "en særlig dag helliget den danske kulturarv"⁶, og i november 2004 udsendte Kulturarvsstyrelsen en officielle kundgørelse om 'Historiens Dag 2005'; det skete på følgende måde:

Søndag den 22. maj 2005 skal vi på tur ud i historien og høre fortællingerne, medens vi ser og sanser kulturarven omkring os. Sammen med en lang række af lokale arrangører inviterer Kulturarvsstyrelsen børn, deres forældre, bedsteforældre og oldeforældre ud til hundredvis af kulturarvssteder over hele landet.⁷

⁴ Det ville være oplagt at lave en sammenlignende undersøgelse af begrebs-historien i de skandinaviske lande, men det har jeg ikke haft mulighed for at gøre, og derfor vil eksemplerne i det følgende være hentet fra en dansk sammenhæng.

⁵ Jensen, 2003 e.

⁶ Pressemeddelelse 2004-09-02 hentet fra følgende web-site: www.kum.dk.

⁷ Er hentet fra følgende web-site: www.kuas.dk/kulturarv/historiensdag/inspiration.

Kulturarvstyrelsen har endvidere i samarbejde med forlaget Gyldendal og dagbladet Politiken udgivet to undervisningsaviser i foråret 2005. Den for 5.-7. klasse (= de 12- til 14-årige) har titlen *Gamle dag*, den for 8.-10. klasse samt ungdomsuddannelserne (= de 15- til 19-årige) har titlen *Kulturarv*.⁸ Det kan ligeledes nævnes, at 2004 var første gang, at et nummer af et tidsskrift var helliget temaet 'kulturarv'.⁹ Sammenfattende kan det således siges, at Torben Witts lidt undrende spørgsmål i 1998: kulturarv – hvad taler vi om? på mindre end et tiår er kommet til at virke ret malplaceret, eftersom kulturarv i dag er noget, som fagfolk såvel som lægfolk ofte taler om. Det følger dog ikke heraf, at alle har et reflekteret forhold til brugen af det begreb.

LIDT BEGREBSANALYSE

Det er ikke vanskeligt at forklare, hvordan ordet/begrebet 'kulturarv' er blevet dannet. Det er sket ved en yderst simpel proces, nemlig ved at sætte to velkendte ord/begreber i de skandinaviske sprog sammen – nemlig 'kultur' + 'arv'. Men hvad der kommer ud af en sådan proces behøver på ingen måde at være noget simpelt, og det fremgår af ordet/begrebet 'kulturarv'. For samtidigt med at 'kultur' og 'arv' føjes sammen, vil ikke alene de betydningsfelter, der er knyttet til de to ord/begreber, blive vævet ind i hinanden. Også de betydningsfelter, der er knyttet til sammensatte ord, hvori 'arv' og 'kultur' indgår, vil kunne spille ind. Følgelig kan der i det nye sammensatte ord 'kulturarv' være indlejret et komplekst sæt af denotationer og konnotationer.

Det vil jeg søge at illustrere. Hvad er det, der flettes sammen, når 'kultur' og 'arv' sættes sammen til et nyt ord/begreb? Man kan få indblik heri ved fx at slå op i *Politikens Nudansk Ordbog med Etymologi* (2001). Jeg nøjes her med en forsimplet version af denne historie om at sammenflette betydningsdannelser; det vil ske ved at opregne de grundbetydninger, som de to ord/begreber har.

⁸ Flere oplysninger kan findes på følgende web-site: www.undervisningsavisen.dk.

⁹ Det drejer sig om *Biblioteksarbejde* nr. 67/68, 2004. Heri findes flere artikler om begrebets historie og om kulturarvsinstitutioner. Der er elektronisk adgang til disse artikler på følgende web-site: www.biblioteksarbejde.dk.

Kultur, substantiv 1. vaner, kunst og andre resultater af menneskelig virksomhed hos en bestemt befolkningsgruppe i en bestemt periode - alt det mennesker har skabt for at give sig selv og hinanden åndelige og intellektuelle oplevelser - normer for god opførsel 2. dyrkning af jord og planter eller rendyrkning af bakterier Kulturel, adjektiv 1. som har at gøre med sæder og skikke kultur - som har at gøre med åndelig kultur - som er præget af en veludviklet åndelig kultur Kultivere, verbum 1. kultivere noget = rense og dyrke jorden - kultivere noget = bearbejde jorden med en kultivator Kultiveret, adjektiv 1. = dannet	Arv, substantiv 1. overtagelse af en afdøds ejendom; det kan være i henhold til loven eller et testamente - gå i arv til nogen = at blive arvet - til arv og eje = udtryk for at man får den fulde ejendomsret over noget - tage arven op efter nogen eller løfte arven efter nogen = videreføre noget som en anden har påbegyndt - national arv = et lands overleverede kultur - vedgå arv og gæld = modtage en arv og dermed også overtage pligten til at betale afdøds gæld - fragå arv og gæld = give afkald på en arv og dermed fritages for at betale en afdøds gæld 2. en medfødt egenskab eller ejendommelighed Arve, verbum 1. arve noget efter nogen = modtage værdier efter nogen som er død - arve noget efter nogen = overtage noget som en anden har ejet eller sat sit præg på 2. arve noget efter nogen = få egenskaber eller udseende efter forældre osv.
---	---

De denotationer og konnotationer, der er knyttet til ordet/begrebet 'kulturarv', vil ikke alene være præget af, hvad 'kultur', 'kulturel', 'kultivere', 'arv' og 'arve' kan betyde hver for sig, men vil også kunne påvirkes af de betydninger, der stammer fra de forskellige ordsammensætninger, hvori 'kultur' og 'arv' indgår. Sådanne ord fremgår fx af *Politikens Retsskrivningsordbog* (2001). For 'kultur' drejer det sig om de betydninger knyttet til ord som 'kulturarbejder', 'kulturchok', 'kultureksport', 'kulturfolk', 'kulturkløft', 'kulturliv', 'kulturplante', 'kulturradikal', 'kultur-

revolution' og 'kulturturisme'. For 'arv' drejer det sig om de betydninger knyttet til ord som 'arveanlæg', 'arvefjende', 'arvegods', 'arvehygiejne', 'arveløs', 'arvemasse', 'arveonkel', 'arvesynd' og 'arvesølv'.

I lyset heraf er det ikke overraskende, at ordet/begrebet 'kulturarv' viser sig at være en yderst kompleks størrelse. Men inden der ses nærmere på denne kompleksitet, er der grund til at fremdrage et fagligt forsøg på at sammenfatte, hvad begrebet dækker. Det følgende er etnologen Lene Ottos begrebsbestemmelse fra 2002:

Kulturarv, kulturprodukter, der i særlig grad udgør et lager for menneskelig erfaring, og som derfor tvinger til eftertanke og er med til at forme en kulturel identitet. I den snævre betydning er der tale om en kanoniseret kultur, såkaldt finkultur, der kun omfatter malerkunst, arkitektur, litteratur og musik, som er anerkendt i elitær forstand. Begrebet bruges dog stadig mere i en bred betydning fra kunstneriske og hverdagslige materielle udtryk til sprog, livsformer og identitet.¹⁰

Når man begynder at undersøge de betydninger, der kan være knyttet til ordet/begrebet 'kulturarv', viser det sig, at der indbygget flere dobbeltheder eller tvetydigheder heri. Det kan diskuteres, om det på dansk (og norsk) er muligt at tale om kulturarv i flertal. Men hvis det er muligt, vil det hedde helt det samme som i ental, nemlig kulturarv, og det er da ikke muligt tydeligt at markere, at det bruges i flertal. Vil du gøre det klart for dig selv, hvad der følger heraf, kan du prøve på at gennemspille det kontrafaktiske scenarie, at vi ikke havde termene 'kulturer', 'identiteter' og 'fællesskaber' til vor rådighed, men måtte hele tiden nøjes med at tale enten om kultur/identitet/fællesskab eller om kulturen/identiteten/fællesskabet. Mange ville da føle sig ganske forkrøblede i sproglig henseende.

Ser vi dernæst på, hvad termen 'kulturarv' refererer til, fremgår det af Ottos begrebsbestemmelse, at en dobbelthed gør sig gældende. Den kan bruges som betegnelse både for noget udpræget materielt (dvs. artefakter inkl. kulturlandskaber) og for noget til dels immaterielt (dvs. Betydningsdannelser). Når det i § 1 af den danske museumslov af 1984 hedder, at "lovens formål er at sikre Danmarks Kulturarv", er der kun tale om den første af disse betydninger og endda kun i et særdeles begrænset omfang. Skulle der være tale om at sikre kulturarv – forstået som de i Danmark foreliggende betydningsdannelser – ville det være en særdeles krævende opgave; det ville omfatte hele den kulturelle reproduktion, der finder sted i samfundet. Her står museerne i øvrigt ikke videre centralt. Når det drejer sig

¹⁰ Otto, 2002, s. 391.

om forvaltning af de immaterielle sider af en kulturarv, er de primære arenaer, hvori det finder sted, familieliv, uddannelsessystem (inkl. vuggestuer og børnehaver) og massemedier.

Også en anden tvetydighed gør sig gældende ved ordet/begrebet 'kulturarv'. Det bruges både som et deskriptivt og som et normativt begreb – dvs. at det bruges snart som en værdineutral kognitiv term, snart som en værdiladet term, til hvilken der er knyttet følelser, herunder følelser af loyalitet og forpligtelse. Ud fra en antropologisk synsvinkel er ingen socialt fungerende mennesker uden kultur; de er ikke kulturløse, og de vil derfor alle have overtaget eller arvet en eller flere kulturer. Ud fra en normativ synsvinkel kan man derimod godt sige, at der er de mennesker, der ønsker at tage vare på kulturarven, og der er også dem, der lader hånt om den – men i så fald forstås kulturarv som en bestemt afgrænset del af en foreliggende kultur.

Det er også værd at bemærke, at der er en hel del personer/institutioner, der nærer en udpræget forkærlighed for den bestemte entalsform – altså enten blot 'kulturarven' eller varianten 'den danske kulturarv'. I Brian Mikkelsens pressemeddelelse fra september 2004 benyttes udtrykket 'den danske kulturarv', og i Kulturarvsstyrelsens meddelelse om Historiens Dag 2005 tales der om, at "vi ser og sanser kulturarven omkring os". Sådanne formuleringer angiver – hvis de tages på ordet – at kulturarv skulle være noget, der forholdsvis let lader sig identificere og afgrænse – ja, at den nærmest får karakter af noget, man kan tage og føle på. Følgelig bliver det påtrængende at overveje, hvad en kulturarv egentlig omfatter, men det fremgår af Lene Ottos begrebsbestemmelse, at endnu en konflikt da vil dukke op, nemlig den mellem en elitær (normativ) og en folkelig (antropologisk) forståelse af kulturarv.

De personer/institutioner, der gerne gør brug af ordet/begrebet i bestemt ental, er i første række dem, der er tilbøjelige til at bruge det som en normativ term. Kulturarven er noget, som de går ind for med brask og bram – noget, som de gerne vil holde fast i og forsvare. Kun ud fra en udpræget normativ synsvinkel kan man bruge den bestemte entalsform med god samvittighed – altså kulturarven eller den danske kulturarv. For den vil kun kunne opfattes som en afgrænselig og entydig størrelse, hvor nogen har haft magt til at udvælge og sammensætte den på en sådan måde. Ellers vil kulturarv altid være en flersidig og mangetydig størrelse.

Hermed blotlægges en kilde til en vigtig identitetspolitisk konflikt. Fortalere for en deskriptiv tolkning af 'kulturarv' vil være af den opfattelse, at den sagligt set må omfatte al den kultur, der findes i det pågældende samfund. Fortalere for en normativ tolkning vil derimod mene, at det kun er en (mindre) del af en foreliggende kultur, der har status af kulturarv. Men

hvis den kun udgør en (mindre) del, vil det straks rejse spørgsmålet: hvem har retten til at afgøre, hvilke dele af en foreliggende kultur skal tildeles hædersbetegnelsen 'kulturarv'? Er det et anliggende for menigmand (og dermed et demokratisk anliggende) eller er det alene et anliggende for de særligt udvalgte (og det vil som regel sige politikere og/eller eksperter)?

Når der tales om kulturarv, er der også god grund til at spørge: hvis kulturarv? Det kan give mening at tale om 'min/din kulturarv', men en indholdsbestemmelse heraf vil (som regel altid) implicere en angivelse af et eller flere erindrings- og kulturfællesskaber. Mange foretrækker derfor at bruge udtryk som 'vor (fælles) kulturarv'. Det afgørende er, at det ikke sagligt er muligt at bruge termer som 'min/vor kulturarv' uden – direkte eller indirekte – at bringe et/flere erindrings- og kulturfællesskab(er) i spil. I den ene ende af skalaen kan det være et bestemt familiefællesskab, i den anden kan menneskeheden opfattes som et erindrings- og kulturfællesskab, og der er selvfølgelig mange mellemstationer på en sådan skala. Man vil derved uvægerligt blive inddraget i identitetspolitik, og det kan vise sig at være en identitetspolitisk kampplads. En del af den standende konflikt i en dansk sammenhæng kan siges at vedrøre følgende spørgsmål: er det legitimt/velbegrundet i et demokrati at behandle udtryk som 'Danmarks kulturarv', 'den danske kulturarv', 'dansk kulturarv', 'danske(n)es kulturarv' og '(de) danske statsborgeres kulturarv' som om det drejer sig om et sæt synonyme? Eller må det tværtimod vedgås, at disse udtryk betyder noget (delvis/ret) forskelligt, og at de derfor må bruges med megen omtanke?

TRE FORVALTNINGSPARADIGMER

Endnu en dobbelthed gør sig gældende i ordet/begrebet 'kulturarv', og den bliver relevant, så snart der ses på, hvordan kulturarv tænkes forvaltet. Dobeltheden går tilbage til det sagforhold, at der både til 'kultur' og til 'arv' er knyttet såvel biologiske som socio-kulturelle denotationer og konnotationer. Kultur kan vedrøre dyrkning af jord og mikroorganismer - fx en bakteriekultur, men også menneskers sæder og skikke. Arv kan vedrøre menneskers medfødte egenskaber, men også deres overleverede kultur.

Når den dobbelthed kan tillægges en særlig betydning, skyldes det, at der har været perioder i vestlig tænkning, hvor man antog, at overdragelsen af kultur (fx sæder og skikke) fungerede på noget nær samme måde som biologiske processer. Det var dengang, da en organismetænkning var i højsædet blandt læg og lærde - dvs. den tradition, der forstod kultur- og samfundsforhold ud fra biologiske analogier. Ikke kun et samfund/en kultur, endog hele historien blev opfattet som noget lig en biologisk organisme, der

gennemløb en (organisk) udviklingsproces.¹¹ Og det fandt i øvrigt sted samtidigt med, at 'folk' (etnos) blev det foretrukne begreb, når man i en vestlig sammenhæng skulle udpege, hvad der var det altafgørende erindrings- og kulturfællesskab.¹² Følgerne heraf tages op, når jeg kommer til det andet af de tre paradigmer for forvaltning af kulturarv, som jeg forsøgsvist har udskilt. De tre benævnes: (i) kanon-paradigmet, (ii) etnos-paradigmet og (iii) demos-paradigmet.

I en vestlig sammenhæng findes der et paradigme for forvaltning af kulturarv, der går helt tilbage til oldtiden. Det er den tilgang, der vil sikre en sådan videregivelse ved at udmønte en såkaldt kanon – dvs. ved at udarbejde en autoritativ rettesnor. En sådan tilgang er brugt såvel i verdslige som i sakrale sammenhænge. Det kunne være en kanon vedrørende normerne for en kunstnerisk fremstilling af menneskekroppen (dvs. kroppens ideale proportioner). Det kunne være en samling såkaldte kanoniske skrifter, dvs. en udpegning af de skrifter, der betragtes som de grundlæggende for et bestemt erindrings- og kulturfællesskab. I en vestlig sammenhæng er de mest velkendte og virkningsfulde eksempler jødernes Miqra (= den som bliver reciteret) og de kristnes delvis forskellige Bibler. Udmøntningen af en kanon fandt i oldtiden især sted i perioder med betydelige kulturkonflikter,¹³ og kristendommens historie har med al tydelighed vist, at brugen af en sådan tænkning ikke har kunnet forebygge opsplitning af et erindringsfællesskab; der findes således afgørende forskelle mellem fx en romersk-katolsk, en luthersk-evangelisk og en reformert stillingtagen til de såkaldte apokryfer skrifter (dvs. skjulte eller hemmelige tekster).

Ud fra en identitetspolitisk optik er kanon-paradigmet ikke kun kendetegnet ved, at de kanoniske skrifter opfattes som noget fællesskabskonstituerende, og derfor tillægges de en særlig autoritet. Kanonens autentiske overlevering ses som en forudsætning for fællesskabets forsatte levedygtighed, og den kommer dermed til at definere, hvad der opfattes som den altafgørende identitet (= master identity). Etablering af en kanon er samtidigt en måde at afgrænse sig fra de mennesker/grupper, der kunne tænkes at ville udfordre det pågældende fællesskab - i den kristne sammenhæng drejede det sig oprindeligt om at

¹¹ En fremstilling af især de danske versioner af organismetænkningen er at finde i Henriksen, 1973, og Henriksen m.fl., 1975.

¹² På engelsk bruges termen 'master identity' til at betegne, at noget gør krav på at være fællesskabet over alle andre fællesskaber.

¹³ For en fremstilling af etableringen af en kanontænkning se Assmann, 1992, kap. 2.II.

afgrænse sig fra fx de gnostiske kættere. En kanon bliver således brugt til at skelne mellem de ortodokse (= rettroende) og de heterodokse (= afvigerne). Paradigmet forudsætter endvidere, at der findes en gruppe, der har den fornødne autoritet/magt til at definere en kanon – i den kristne sammenhæng skete det ved kirkelige synoder i 300- og 400-tallet. Der er følgelig indbygget en hierarkitænkning i dette forvaltningsparadigme – dvs. at der er nogen, der tildeles en privilegeret position, når det drejer sig om at føre identitetspolitik, og de menige deltagere har derfor ikke ret til at forhandle om og bestemme over fællesskabets karakter og kendetegn.

Kanon-tænkningen lever fortsat i bedste velgående – bl.a. inden for jødedommen og de kristne kirker. Men der findes også andre paradigmer for forvaltning af kulturarv. Det næste, der skal tages op, kaldes etnos-paradigmet, fordi det har en etnicitetstænkning som sit grundlag og omdrejningspunkt – dvs. forestillingen om et folkefællesskab. De moderne versioner heraf var især inspireret af Herders forståelse af folk, der slog igennem fra første tredjedel af 1800-tallet. Det er baseret på en holistisk forståelse af folkefællesskabet, idet et folk opfattes som en manifestation af en folkeånd (Volksgeist), der bl.a. viser sig i folkets sprog og dets digtning (folkeeventyr og folkeviser). Der blev dengang arbejdet med afsæt i en antagelse om, at der findes såvel en individpsykologi som en folkepsykologi, og et folk blev opfattet som en kollektiv organisme. En fin udfoldelse af dette paradigme er at finde i Hans Olrik og C.N. Starckes *Den nationale Bevidsthed* – deres bidrag til værket *Danmarks Kultur ved Aar 1900* (1900). Her hedder det:

Dette jævne danske Sind tager Livets Gang, som den kan falde, men er derfor heller ikke altid tilstrækkelig klar over, hvad der truer, og hvilke Kræfter man har til at afværge Farerne. Den flegmatiske Ro kan derved stundom træde frem som en vis Letsindighed og har mere end en Gang givet vor Politik en sangvinsk Karakter. (...) En Del af vore sørgelige historiske Erfaringer skyldes Fejl, der således bunde i vor Folkekarakter (...). Der er nu kun ganske svage Rester af Storhedsdrømme. I Aarhundredets Begyndelse [=1800-tallet] og ved dets Midte var endnu Fristelsen stærk i store Kredse af Befolkningen; men dels har Modgangen [=1864] vist os, hvor lidt vi kunne naa ad den Vej, dels har vor fortsatte Bestaaen som et selvstændigt Folk trods alle Ulykker styrket Troen paa det trofaste Sammenholds og der jævne Arbejdes Betydning. For et Folk som vort bliver ikke alene den gennemlevede fælles Historie af Betydning for Folkekarakterens Dannelse, ogsaa Naturen faar

her en stor Indflydelse, fordi Landet ikke er større, end at alle komme til at leve saa temmelig under samme Naturforhold.¹⁴

Hvad der hos Herder og national-romantiske folketeoretikere blev kaldt folkeånd, blev siden hen til forestillingen om, at der fandtes en særlig folkekarakter. Hvad er etnos-paradigmets identitetspolitiske kendetegn? Det er dels baseret på en antagelse om, at medlemskabet af folkefællesskabet udgør den altafgørende identitet (=master-identity). Afgørende er ligeledes, at videregivelse af kultur forstås som noget i lighed med en videregivelse af biologiske kendetegn som fx ansigtstræk, hårfarve – altså som noget, der nedarves. Når et folk forstås som et biologisk-kulturelt fællesskab, betyder det identitetspolitisk, at dets medlemmer ikke har mulighed for at vælge eller fravælge deres tilhørsforhold – dvs. det får karakter mere af et skæbnefællesskab end af et valgfællesskab. Paradigmet lå fx til grund for N.F.S. Grundtvigs strofe om "Byrd og Blod er Folkegrunde" i digtet *Folkeligheden* fra 1848.¹⁵ Det forklarer ligeledes, hvorfor Grundtvig på det bestemteste afviste, at den danske jøde Meir Aron Goldschmidt, hvis familie havde boet i den danske stat i mere end 150 år, og som selv var dansk statsborger og efter Grundtvigs eget udsagn beherskede det danske sprog bedre end de fleste, hverken var eller nogensinde kunne blive del af det danske folk.¹⁶ Inden for rammerne af et etnos-paradigme har medlemmerne af dette fællesskab kun i et yderst begrænset omfang mulighed for at forhandle om og bestemme dets karakter og kendetegn.

Etnos-paradigmet er også fortsat i brug, om end den biologiske tolkning heraf er blevet nedtonet, og der stilles i stedet krav om en kulturel assimilering af folkets kultur som forudsætning for at blive en del af folket.¹⁷ Den sidste model, der skal tages op, kaldes demos-paradigmet,

¹⁴ Olrik & Starcke, 1900, s. 500-501.

¹⁵ Grundtvig, 1848, s. 64.

¹⁶ For en nærmere redegørelse for Grundtvigs forhold til Goldschmidt se Korsgaard, 2004, s. 277ff.

¹⁷ Hvor konsekvent et sådant krav i dag kan tolkes, fremgår af et debatindlæg af den danske folketingspolitiker Søren Krarup. Det hedder her: "...når man hører Bertel Haarder, så får man indtryk af, at integration vil sige at komme ud på arbejdsmarkedet, at få et arbejde, at være en del af samfundets arbejdsliv. Men det er en ganske overfladisk definition. Integration er noget andet og langt videregående. Integration har ikke kun med arbejdsmarkedet at gøre. Det har med menneskelivet, dvs. med kultur og folkelighed at gøre. At blive integreret i Danmark er at blive dansk. Intet mindre. At have hjemme i Danmark og det danske folk. At blive fælles med

fordi det har det demokratiske medborgerskab som sit omdrejningspunkt – dvs. forestillingen om, at alle stats/medborgere skal betragtes som ligestillede. Det er et forsøg på at udmønte tilgange til forvaltning af kulturarv, der er på omgangshøjde med det at leve og fungere i demokratier. Et klassisk tekststed er Carl L. Beckers *Everyman His Own Historian* – den festtale, som Becker holdt som præsident af American Historical Association i 1931. Det er den tilgang til forvaltning af kulturarv/historie, som i en amerikansk og britisk sammenhæng kendes som 'Public History'¹⁸, og det er den, der bl.a. foldes ud i de to efterskrifter til *The Presence of the Past. Popular Uses of History in American Life* (1998) – dvs. Roy Rosenzweigs *Everyone a Historian* og David Thelens *A Participatory Historical Culture*.¹⁹

Beckers *Everyman His Own Historian* var henvendt til faghistorikere, men var samtidigt et forsøg på at klarlægge, hvad der kendetegner lægfolks og fagfolks forhold til historie. Han gjorde ikke brug af termen 'kulturarv' (heritage), men definerede historie som "the memory of things said and done"²⁰ – dvs. som alt det erindringsværdige. Det er følgelig en deskriptiv forståelse af kulturarv, som Becker gjorde brug af, og han foregreb i sin tale den senere teoridannelse om historiebevidsthed, der søger at begrebsliggøre det sagforhold, at mennesker ikke kan leve og fungere uden at gøre brug af deres historiebevidsthed (dvs. en kulturarv).²¹ Becker formulerede det således:

Mr. Everyman, as well as you and I, remembers things said and done, and must do so at every waking moment. Suppose Mr. Everyman to have awakened this morning unable to remember anything said or done. He would be a lost soul indeed. This has happened, this sudden loss of all historical knowledge. But normally it does not happen. Normally the memory of Mr. Everyman, when he awakens in the morning, reaches out to the country of the past and of distant places and instantaneously recreates his little world of endeavour, pulls together as it were

danskerne. At være solidarisk med det danske folks historisk bestemte eksistens." Krarup, 2002.

¹⁸ For en oversigt over forskellige tilgange til kulturarv se første kapitel af Bryld m.fl., 1999.

¹⁹ For en introduktion hertil se Jensen, 2000. For danske forsøg på at udmønte en demos-tilgang se dels sidste kapitel af Bryld m.fl., 1999, dels Warring, 2000, og Warring, 2003.

²⁰ Becker, 1935, s. 235.

²¹ Jensen, 2003c og 2003e.

things said and done in his yesterdays, and coordinates them with his present perceptions and with things to be said and done in his to-morrows. Without this historical knowledge, this memory of things said and done, his to-day would be aimless and his to-morrow without significance.²²

Becker pegede ikke kun på, at menneskers ikke kan leve og fungere uden at gøre brug af en kulturarv, han gik et afgørende skridt videre og fremhævede: "Mr. Everyman, being but an informal historian, is under no bond to remember what is irrelevant to his personal affairs".²³ For historikere af fag betyder det, at de kun vil kunne gøre sig håb om at komme til at spille en rolle i de liv, som lægfolk lever, hvis de kan godtgøre, at hvad de tilbyder er en brugbar historisk indsigt/oplevelse – eller sagt med det udtryk, som bruges i *The Presence of the Past*: at der tilbydes brugbare fortider (usable pasts).²⁴ Det udelukker ikke, at fagfolk kan stille sig den opgave at kvalificere den forvaltning og brug af kulturarv, der finder sted i en bestemt sammenhæng.²⁵ Men forvaltning af kulturarv bliver set som et medborgeranliggende – dvs. noget, som statens borgere kan og skal forhandle om. Identitetspolitisk tildeles det demokratiske medborgerskab en forrangsstilling, men samtidigt er det legitimt for borgerne at være dele af flere valgfællesskaber og følgelig have en flerhed af identiteter. Forvaltning af kulturarv betragtes i dette tilfælde som åbne processer, som borgerne kan tage aktiv del i og samarbejde om, og den eneste afgørende begrænsning i deres identitetspolitiske indgriben i andres forvaltning og brug af kulturarv vil blot være den, at deres indgriben må fremstå som forenelig med det at leve og fungere i et demokrati.

FORVALTNING AF KULTURARV I DAGENS DANSKE DEMOKRATI

Jeg har skitseret tre af de paradigmer, der gør sig gældende ved forvaltning af kulturarv, og jeg vil gå videre og se på, hvordan den faktisk forvaltes i et af de skandinaviske lande, nemlig Danmark. Der findes indtil videre ingen indgående undersøgelser heraf, og jeg kan følgelig heller ikke fremlægge noget forkromet overblik over den nuværende situation. Jeg må nøjes med at se på enkelte af de statslige initiativer og interventioner vedrørende kulturarv, der i løbet af de senere år er taget på det uddannelses- og kulturpolitiske område. Om dem kan det sammenfattende siges, (i) at det er muligt at spore alle tre paradigmer i disse statslige interventioner, (ii) at

²² Becker, 1935, s. 236.

²³ Becker, 1935, s. 247.

²⁴ Jf. Rosenzweig & Thelen, 1998.

²⁵ Jf. Jensen, 2003d, kap. 23.

kanon-paradigmet fremstår som det mest foretrukne, (iii) at statsmagten især forsøger at integrere kanon- og etnos-paradigmerne og (iv) at de politiske myndigheder ikke viser nævneværdig interesse for demos-paradigmet.

I år 2000 udgav den daværende undervisningsminister Margrethe Vestager²⁶ et skrift med titlen *Værdier i virkeligheden*; hun havde heri stillet sig den vigtige opgave "at sætte ord på, hvad det er for holdninger og værdier, der binder os sammen og skal binde os sammen"²⁷ – og det fordrede samtidigt en indkredsning af de(n) kulturarv, der skulle forvaltes gennem det danske uddannelsessystem. I skriftet kan spores alle tre paradigmer vedrørende forvaltning af kulturarv. Demos-tilgangen gør sig gældende ikke alene i indledningen, hvor det markeres, "at vi skaber muligheder for, at vi selv kan påvirke samfundsudviklingen og dermed være medskabere af nutid og fremtid",²⁸ men også i det afsnit, der vedrører *Fællesskabet og den enkelte*. Det hedder her:

Netop i uddannelsessystemet er der gode muligheder for at dyrke såvel den enkeltes som fællesskabets muligheder og for både at give eleverne egne og fælles erfaringer på godt og ondt. (...) Samtidig er skolen den institution, der kan gøre arvemassen fra forskellige sociale og kulturelle miljøer, børnene er vokset op i, til noget, som den enkelte kan forholde sig åbent til.²⁹

Det er ikke almindeligt at beskrive børn og unges kulturarv som en 'arvemasse', og det er måske heller ikke et videre heldigt valg, når det drejer sig om en kulturarvsmetafor. Det centrale i disse dele af Vestagers skrift er dog, at børn og unge skal have lov til at forholde sig åbent til og være medforvaltere af den kulturarv, der videregives i det danske uddannelsessystem.

Men også kanon-tilgangen dukker op i Vestagers refleksioner – bl.a. på denne måde: "I skolen har vi haft ondt af den grimme ælling på dansk, vi har gyst ved lektor Blomme på dansk og fået latterkramper af Olsen Banden på dansk. Alle minder, som er en væsentlig del af netop vor identitet".³⁰ En kulturarvskanon bestående af værker af H.C. Andersen, Hans Scherfig og

²⁶ For ikke-danske læsere kan det være relevant at få oplyst, at M. Vestager er medlem af partiet Det Radikale Venstre, og at det parti hører i en dansk sammenhæng til de mere åbne, hvad angår holdningen til indvandrere og flygtninge.

²⁷ Vestager, 2000, s. 6.

²⁸ Vestager, 2000, s. 6.

²⁹ Vestager, 2000, s. 28.

³⁰ Vestager, 2000, s. 33.

Erik Balling er på den ene side usædvanlig ved, at den mere har karakter af en folkekulturel end en finkulturel kanon, men på den anden side fremstår den som ualmindelig gammeldags ved den konsekvent gennemførte understregning af, at det er en dansk-national kanon.

Og hermed er vi fremme ved det tredje – dvs. ved etnos-paradigmet. Som jeg læser *Værdier i virkeligheden*, udgør det paradigme det fremherskende, men samtidig må det nævnes, at en godtgørelse heraf vil kræve en mere indgående analyse end den, der kan fremlægges her. Skriftet er – må det understreges – ikke baseret på en biologisk tolkning af, men derimod på en sproglig tilgang til, folkefællesskabet. I kapitlet om *Selvforståelse og identitet* hedder det bl.a.:

Det danske uddannelsessystem skal fortsat være dansk med de karakteristika, der knytter sig til det. Skolen tilbyder eleverne viden om vor kultur, litteratur, historie og samfundsudvikling. Her spiller sproget – modersmålet – en fundamental rolle. Det er gennem modersmålet, at vi levendegør historien, traditionen og myterne om os selv, vort folk og dets historie. Sproget er på sin vis et levende symbol på fællesskabet. Det knytter os sammen på tværs af sociale og aldersmæssige forskelle. Vi bidrager selv til at holde det i live, vi har alle del i ansvaret for, hvordan det udvikler sig. Som børn har vi slået vort knæ på dansk, er blevet trøstet på dansk, har givet vort første kys på dansk og oplevet kærestesorger på dansk. (...) Alle minder, som er en væsentlig del af netop vor identitet. De ligger i hjertet og er baseret på vort modersmål.³¹

Her opfattes den danske befolkning som et folk i en nærmest regelret forlængelse af en 1800-talstænkning, og kriteriet på at være en del af det er i første række noget sprogligt – dvs. en delagtighed i en sproglig kulturarv. Det sproglige gøres ikke alene til en kerne i folkets fælles identitet, det gøres faktisk til markøren over alle andre markører. Den nærmest maniske gentagelse: 'på dansk ... på dansk ... på dansk' skærer det budskab ud i pap; selv de svagtseende skal ikke have mulighed for at overse det. Det sproglige tildeles her samme sammenkittende funktion, som bl.a. de biologiske bånd fik tillagt i 1800-tallet. Det er derfor, at det er udtryk for en etnos-tænkning.

Når et skrift som *Værdier i virkeligheden* underkastes en identitets-politisk analyse, må der spørges: Er der sagligt set dækning for en sådan fremstilling? Eller har den snarere karakter af ønsketænkning? Som jeg læser skriftet, er det mestendels udtryk for en ønsketænkning – dvs. har

³¹ Vestager, 2000, s. 33.

karakter af en besværgelse. De politiske myndigheder i Danmark ville uden tvivl være glade, hvis det forholdt sig som skitseret; de ville da ikke behøve at bekymre sig om mangfoldige af de udfordringer, der gør sig gældende i dagens danske uddannelsessystem. Selvom det store flertal af danske statsborgere fortsat har dansk som førstesprog, er det bestemt ikke dem alle. Det er ubetvivleligt. Hertil kommer, at brugen af den bestemte entalsform – 'sproget', 'modersmålet' – er et simpelt retorisk kneb. Det foregiver en sproglig homogenitet og enstrenghed, der ikke har dækning i den foreliggende virkelighed.³² At bruge den bestemte entalsform vil i øvrigt kun kunne retfærdiggøres, hvis det drejer sig om sproglige fællesnormer som fx rigsdansk – dvs. en ligefrem parallel til den normative brug af kulturarvsbegrebet, men da er vi også helt klart ovre i en decideret ønske-tænkning.

Når det danske folk, dets sprog og historie beskrives på en sådan måde, vil det identitetspolitiske fungere som både en inklusions- og en eksklusionsmekanisme. Dem, der hører hjemme i den store flertalsgruppe, kan føle sig bekræftet i oplevelsen af at være en del af det danske folkefællesskab. Men dem, der tilhører de forskellige minoriteter i det danske samfund – fx hjemmetyskere, indvandrere – kan føle sig bekræftet i deres oplevelse af at befinde sig uden for dette folkefællesskab.

Hvordan bliver det problem håndteret i *Værdier i virkeligheden*? Besvarelsen heraf afhænger af, hvor nærgående og regelret man tolker skriftets forskellige formuleringer – herunder dets brug af den bestemte entalsform 'den danske identitet' eller 'det danske fællesskab'. En venligsinde tolkning vil sikkert nå frem til den konklusion, at skriftet er tvetydigt – ja, vel nærmest ret selvmodsigende. En kritisk tolkning vil snarere nå frem til, at tvetydigheden skyldes, at skriftet gerne vil fremme en sproglig-kulturel assimilering af 'de fremmede', men ikke officielt og åbent kan vedgå noget sådant. Som det formentlig er fremgået, hælder jeg selv til den mere kritiske tolkning. Hvorfor?

³² Der blev i 2003 udgivet en stor rapport om *Fremtidens danskfag*, og det hedder heri under overskriften 'de mange forskellige slags dansk': "Dansk varierer. Flere opdelinger er mulige. (...) Inden for talesproget samvarierer dansk med i hvert fald geografi (dialekt og regionalsprog), social baggrund (sociolekt), køn (sexolekt), alder (ungdomssprog etc.), førstesprog (perkerdansk). De forskellige varieteter af dansk vurderes forskelligt, og disse sprogholdninger hører med til stofområdet. (...) Inden for skriftsproget varierer sproget i hvert fald med teksttype (...) medium (...) og affattelsestidspunkt." s. 48.

Margrethe Vestager erklærer, at hun ikke ønsker at fremme en "perverteret nationalisme", og at det ville være "utilgiveligt (...) hvis vi i Danmark forsøgte at påtvinge alle en ensartet dansk nationalitet".³³ Hvorfor vil jeg ikke tage disse erklæringer på ordet? Fordi hendes nærmest maniske beskrivelse af de danske kendetegn ved uddannelsessystemet har karakter af, hvis ikke en perverteret nationalisme, så dog en meget banal og gammeldags nationalisme. Og fordi hun lægger op til en vidtgående assimilering af de børn og unge, der har en anden etnisk baggrund. De skal tilbydes – siges det – "så væsentlige elementer af den danske identitet, at de uden vanskeligheder kan føle sig hjemme i det danske samfund".³⁴ Hvis/når disse unge overtager væsentlige dele af "den danske identitet" – bemærk den bestemte entalsform – vil de kunne føle sig hjemme i det danske samfund. Ja – selvfølgelig vil de kunne det, fordi de da vil være kommet til at ligne flertallet af andre danskere. Dette fremstår som et oplæg til en rendyrket kulturel assimilering. Ja, selv dér, hvor Vestager søger at komme 'de fremmede' lidt i møde, får de at vide, at de aldrig vil kunne blive fuldgyltige medlemmer af det danske folkefællesskab uden at opgive deres eget individuelle særpræg. Det hedder her:

Det handler (...) om at finde en balance mellem de to sprogedes egen individualitet, hvor for eksempel deres eget modersmål spiller en væsentlig rolle, og så det danske fællesskab, som de også skal være en del af.³⁵

I *Værdier i virkeligheden* sendes der to overordnede budskaber på den identitetspolitiske front. Etniske danskere får at vide, at de ikke behøver at bearbejde deres egen kulturarv og identitet i forbindelse med det arbejde, der pågår vedrørende etableringen af et samfund, der også skal rumme danskere med anden etnisk baggrund. Alt er her i sin skønneste orden. Danskere med anden etnisk baggrund får derimod at vide, at de må bearbejde deres identitet, idet de må overtage betydelige dele af dansk kulturarv og identitet, hvis de vil gøre sig forhåbninger om at blive dele af "det danske fællesskab". Men selv da må de indse, at det nok aldrig vil lykkes helt. Der er her tale om en identitetspolitisk asymmetri, en identitetspolitisk forskelsbehandling, så det basker. Ja, i lyset af den kan man hævde, at Vestager – måske uforvarende – kommer til at fremstå som en fortaler for et etnokrati snarere end et demokrati.

³³ Vestager, 2000, s. 33-34.

³⁴ Vestager, 2000, s. 33.

³⁵ Vestager, 2000, s. 33-34.

Hvad forvaltning af kulturarv angår, er *Værdier i virkeligheden* ikke undtagelsen, men reglen, når det drejer sig om dansk uddannelses – og kulturpolitik ved indgangen til 2000-tallet. Ja, det har været sådan, at der er sket en yderligere national opstramning efter, at regeringen Fog Rasmussen kom til magten i 2001. Under den regering har undervisningsminister Ulla Tørnæs fået et udvalg til at udarbejde skriftet *Dansk litteraturs kanon* (2004) til brug i uddannelsessystemet, og i kølvandet herpå udsender forlaget Gyldendal en kanon-antologi i foråret 2005. Og kulturminister Brian Mikkelsen har nedsat syv nationale kanonudvalg, der fra begyndelsen af 2005 er gået i gang med at udarbejde en kulturkanon for (i) billedkunst, (ii) arkitektur, (iii) design og kunsthåndværk, (iv) musik, (v) scenekunst, (vi) film og (vii) litteratur.³⁶ Det er selvfølgelig relevant at spørge: hvordan skal en så manifest interesse for at udarbejde kulturarvskanoner tolkes?

I bogen *Das kulturelle Gedächtnis. Schrift, Erinnerung und politische Identität in frühen Hochkulturen* (1992) har Jan Assmann gjort gældende, at i oldtiden skete etableringen af en kanontænkning især i perioder med betydelige kulturkonflikter. Det samme synes at gælde i dag. Disse kanoner er et forsøg på at intervenere i en situation, hvor kulturel mangfoldighed og foranderlighed er blevet aldeles åbenbar og fremstår som en manifest udfordring af en traditionel nationalstatstænkning. Når begrebet 'kulturarv' er blevet så populært i de senere år, er en af grundene, at 'kulturarv' kan fungere som en såkaldt stedfortræderdiskurs. Ved at tale om kulturarv – og ofte gøres der brug af udtrykket 'kulturarven' – kan man bringe det nationale folkefællesskab på banen uden at skulle gøre brug af ord som 'folket', 'nationen' eller 'det nationale'. Det kan fremstå mere politisk korrekt end, hvis der blev holdt fast i det sproglige arvegods fra 1800-tallet – inklusiv begreber som 'folkekarakter', 'fædrelandskærlighed' og 'nationalt sindelag'.

Hvis man nærlæser *Dansk litteraturs kanon* (2004), vil man bemærke, at udvalget³⁷ nøje overvejer, hvad der skal forstås ved 'en kanon', hvad 'en klassiker' er, og hvad der kendetegner en '(kvalitets)litteratur'. Men der gøres ikke noget tilsvarende forsøg på at overveje, hvad der skal forstås ved begreberne 'det danske' og 'det særligt danske', og det på trods af at udvalget understreger, at de udvalgte klassikere er "udtryk for en særlig

dansk kulturarv".³⁸ For en kritisk læser virker det som om, at udvalget ikke har evnet eller ikke har turdet binde an med at give en definition af 'det (særligt) danske'.³⁹ I den situation ville det have været mere ærligt, hvis udvalget da havde afholdt sig fra at søge at forpligte deres medborgere på en sådan udefinerlig størrelse. Hertil kommer at det faktisk viser sig, at den opstillede kanon slet ikke er (udelukkende) dansk, idet ikke-danske forfatterskaber som de islandske sagaer og Henrik Ibsen indgår i den såkaldte danske kanon. Udvalgets tænkning er i øvrigt præget af en dybtgående ambivalens. På den ene side vil det meget gerne holde fast i det særligt danske, men på den anden kan det ikke definere, hvad der skal forstås herved, og det kommer derfor til at udvande det begreb.

Det er ikke muligt at opretholde uddannelses- og kulturinstitutioner uden, at det må overvejes, hvilke dele af en kulturarv som skal forvaltes gennem dem. Herom er der ikke nogen strid, ingen seriøs uenighed. Men demokratiteoretisk kan det give mening ikke kun at overveje, hvor topstyret og elitepræget en fortløbende forvaltning af kulturarv skal være, men også at overveje, hvor meget borgere løbende skal inddrages i en drøftelse af og forhandling om, hvilke dele af en kulturarv det er værd at holde fast i, og hvilke dele der med fordel ville kunne skrottes. Det afgørende er, at der er tale om en toleddet størrelse – dvs. en drøftelse både af at vedgå og af at frasige sig en kulturarv. Et demokrati er et åbent politisk system, der forudsætter, at borgere ønsker at opretholde en sådan styreform. Det er derfor også en del af borgernes demokratiske rettigheder, at de kan frasige sig eller friholde sig fra dele af en foreliggende kulturarv, hvis de mener, at den bidrager til en underminering af det demokratiske medborgerfællesskab.

Er det ikke en fortænkt problemstilling? Nej, bestemt ikke. I *Dansk litteraturs kanon* (2004) indgår der bl.a. en såkaldt fælles kanon – dvs. "en liste over de forfatterskaber, som udvalget mener, at alle elever i såvel

³⁸ *Dansk litteraturs kanon*, 2004, s.13.

³⁹ På det punkt viste udvalget bag *Fremtidens danskfag*, 2003, s.19-20, betydeligt mere mod, men det nåede da også frem til et resultat, der ikke ville have været videre brugbart i et kanonudvalg. Det nåede frem til følgende: "... danskfaget som det fag, det sted, det rum, hvor de der bor i Danmark, artikulerer deres forskelle og ligheder i sproglig og tekstlig henseende og sætter dem til åben diskussion. Faget skal ikke tilstræbe konsensus, men forudsætter enighed om, at vi alle er underlagt det fælles vilkår, at vi bor i Danmark og skal følge, eller gøre oprør imod, beslutninger truffet af danske myndigheder. [...] Det er således ikke fagets opgave at artikulere en dansk kultur, men at være et mødested for alle de kulturer, som findes i Danmark."

³⁶ Pressemedelse 2004-12-09 fundet på web-site: www.kum.dk

³⁷ Udvalget bestod af følgende personer: Jørn Lund, Johannes Riis, Lene Møller, Jens Raahauge, Joakim Garff, Kirsten Skov, Dorte Heurlin, Morten Hesseldahl, Bodil Fogh, Marianne Zibrandtsen, Thomas Bredsdorff, Jens Smærup, Klaus P. Mortensen.

folkeskolen som de gymnasiale uddannelser *skal* læse mindst en tekst af i danskundervisningen”.⁴⁰ Og udvalget har følgelig også ment, at det måtte fremlægge en begrundelse for de dermed officielt kanoniserede forfatterskaber. En af de forfattere, der optræder på den liste, er N.F.S. Grundtvig, og udvalget begrundede hans optagelse i den fælles kanon bl.a. på følgende måde:

(...) Grundtvig [kunne] pædagogisk fremsynet udforme sine tanker om 'Skolen for Livet', der bygger på forestillingen om en fordomsfri folkeoplysning, der siden forgrenede sig ud i en lang række friskoler og blev pædagogiske og didaktiske grundprincipper for folkeskolen, der har haft afgørende betydning for det danske samfund.⁴¹

Det er et forsøg at ophøje Grundtvigs forfatterskab til en forpligtende kulturarv. Men det finder jeg problematisk. Der er ganske vist de skrifter af Grundtvig, som jeg finder det umagen at læse og lære af. Men der er også de dele af hans forfatterskab, som jeg kun mener, at man i nutiden kan have gavn af at læse, fordi man ønsker at tage afstand fra hans tænkning og de bagvedliggende præmisser. Ud fra en nutidig demokratiteoretisk synsvinkel må Grundtvigs forfatterskab nemlig betegnes som særdeles tvetydigt og problematisk. Men det har kanonudvalget slet ikke blik for.

Kanonudvalget har – måske helt uforvarende – glorificeret et forfatterskab, der ud fra en demokratisk synsvinkel burde fremstå som særdeles problematisk.⁴² Hvordan har det kunnet gå for sig? Det er, hvad der vil ske, når man – således som det nævnte kanonudvalg gør – undlader at overveje de identitetspolitiske implikationer af en kanontænkning. Og det er i dette tilfælde sket, fordi udvalget har været opsat på ”kategorisk [at afvise]

⁴⁰ Dansk litteraturs kanon, s. 33.

⁴¹ Dansk litteraturs kanon, s. 37-38.

⁴² Kanonudvalget er ikke ene om at komme med en generel – dvs. Uforbeholden – glorificering af Grundtvig. I et af sine tiltrædelsesinterviews sagde den nye danske undervisningsminister Bertel Haarder noget tilsvarende. Han citeres for at have udtalt sig som følger: ”Faget historie er skæbnefortælling. Faget historie er om folkenes selvforståelse. Derfor skal faget historie også omfatte det mytologiske stof fra oldtiden, og der skal lægges særlig vægt på de historiske begivenheder, der har været med til at definere os som folk. (...) Vi grundtvigianere har altid set det nationale som ikke bare vejen til, men som den eneste vej til det universale. Der findes ikke en abstrakt menneskehed. Al menneskelighed har en national udformning. Den eneste måde, man kan blive et helt menneske på, er ved at kende den kultur, man er vokset op i.” Aagaard, 2005.

enhver form for instrumentalisering af litteraturundervisningen. Der skal undervises i litteratur, ikke med”.⁴³

Grundtvig var alt andet end en fordomsfri tænkner, når det drejede sig om hans forestillinger om folk og folkeoplysning. Jeg har nævnt, hvordan han principielt udelukkede Aron Meir Goldschmidt fra at blive del af det danske folkefællesskab, og det skete med afsæt i Grundtvigs biologisk udformede folkebegreb. Men ikke nok med det. Det er også påvist, hvorledes en del grundtvigianske højskolefolk søgte at legitimere deres anti-demokratiske og pro-nazistiske synspunkter med henvisning til Grundtvigs forståelse af folk og folkelighed.⁴⁴ Og der var/er noget om snakken. Når jeg har taget dette eksempel op, er det for at fremhæve to forhold. Dels at enhver officiel forvaltning af kulturarv også må anskues gennem en identitetspolitisk og demokratiteoretisk optik, før den sættes i værk. Dels at der er vægtige grunde til, at officielle forvaltere af kulturarv selv træder identitetspolitisk og demokratiteoretisk i karakter, når de vil engagere sig i sådanne projekter.

REFERENSER

- Aagaard, Lars Henrik, 2005. ”Overlæreren”, *Berlingske Tidende* 2005-02-20.
- Anshelm, Jonas, 1993. *Modernisering och kulturarv: essäer och uppsatser*.
- Aronsson, Peter, 2004. *Historiebruk: att använda det förflutna*.
- Assmann, Jan, 1992. *Das kulturelle Gedächtnis*.
- Becker, Carl L., 1935. ”Everyman His Own Historian”. I: *Everyman His Own Historian. Essays on History and Politics*, s. 233-255. (red.) Carl L. Becker.
- Biblioteksarbejde* nr 67/68, 2004.
- Bryld, Claus m.fl., 1999. *At formidle historie – vilkår, kendetegn, formål*. Dansk litteraturs kanon 2004.
- Den Store Danske Encyklopædi*, 1994-2002.
- Fremtidens danskfag: en diskussion af danskfaglighed og et bud på dens fremtid*, 2003.
- Gads Historieleksikon*, 2001/2003.
- Grundtvig, Nikolaj Frederik Severin, 1848. ”Folkeligheden”. I: *Danskernes identitetshistorie*, s. 62-67. (red.) Thorkild Borup Jensen.
- Henriksen, Aage, 1973. *Organismetanken: en hovedlinje i det 19. århundredes tænkning og digtning*.

⁴³ Dansk litteraturs kanon, 2004, s.12.

⁴⁴ Jf. Nissen, 1992. Jeg har behandlet denne problemstilling i Jensen, 1995.

Henriksen, Aage m.fl., 1975. *Organismetænkningen i dansk litteratur 1770-1870*, (= Ideologihistorie bd. 1).

Jensen, Bernard Eric, 1995. "Dansk identitetshistorie", *Historisk tidsskrift (Danmark)*, bd. 95, s. 75-98.

Jensen, Bernard Eric, 2000. "Historie som erindring – på sporet af menigmands historiebrug". I: *At bruge historie – i en sen/postmoderne tid*, s. 197-226. (red.) Bernard Eric Jensen.

Jensen, Bernard Eric, 2003a. "Erindringsfællesskab". I: *Gads Historieleksikon*, s. 146.

Jensen, Bernard Eric, 2003b. "Folk". I: *Gads Historieleksikon*, s. 177-178.

Jensen, Bernard Eric, 2003c. "Historiebevidsthed". I: *Gads Historieleksikon*, s. 251.

Jensen, Bernard Eric, 2003d. "Identitetspolitik". I: *Gads Historieleksikon*, s. 277-278.

Jensen, Bernard Eric, 2003e. "Kulturarv". I: *Gads Historieleksikon*, s. 371-372.

Jensen, Bernard Eric, 2003f. *Historie: livsverden og fag*.

Jensen, Bernard Eric, 2005. "At føre identitetspolitik i et demokrati – en problemutredning". I: *Medborgerskab, identitet og demokratisk dannelse*, s. 65-86. (red.) Ove Korsgaard.

Korsgaard, Ove, 2004. *Kampen om folket*.

Krarup, Søren, 2002. "Tomme ord i en tom sal", *Jyllands-Posten* 2002-03-24.

Kulturarv, 2004. *Biblioteksarbejde* nr. 67/68, 2004.

Nissen, Henrik S., 1992. "Folkelighed og frihed 1933: grundtvigianernes reaktion på modernisering, krise og nazisme". I: *Folkets Danmark 1848-1940*. (= *Dansk identitetshistorie* bd. 3), s. 587-673. (red.) O. Feldbæk.

Olrik, Hans & C.N. Starcke, 1900. "Den nationale Bevidsthed". I: *Danmarks Kultur ved Aar 1900*, s.498-506. (red.) J. Carlsen m.fl.

Ordbog over det danske Sprog, 1919-1956.

Otto, Lene, 2002. "Kulturarv". I: *Den Store Danske Encyklopædi*, s. 391, Supplementsbind.

Politikens Nudansk Ordbog med Etymologi, 2001.

Politikens reskrivningsordbog, 2001.

Rosenzweig, Roy & David Thelen, 1998. *The Presence of the Past: Popular Uses of History in American Life*.

Vestager, Margrethe, 2000. *Værdier i virkeligheden*.

Warring, Anette, 2000. "Historieformidling – i et demokratisk perspektiv". I: *At bruge historie: i en sen/postmoderne tid*, s. 179-194. (red.) Bernard Eric Jensen.

Warring, Anette, 2003. "Erindringsfællesskab og erindringspolitik som magtvilkår og magtmiddel". I: *På sporet af magten*, s. 33-45. (red.) P. M. Christiansen & L. Togeby.

Witt, Torben, 1998. "Kulturarv – hvad taler vi om?". I: *Nordisk Museologi*, 17-24.

www.biblioteksarbejde.dk

www.kuas.dk/kulturarv/historiensdag/inspiration

www.kum.dk

www.ne.se

www.undervisningsavisen.dk

DEMOKRATISKT KULTURARV?

NATIONELLA INSTITUTIONER

UNIVERSELLA VÄRDEN

LOKALA PRAKTIKER

RED. ANNIKA ALZÉN & PETER ARONSSON

TEMA KULTUR OCH SAMHÄLLE
Skriftserie 2006:1

BESTÄLLNINGAR

Cecilia Åkergren
Telefon: 011-36 3090
E-mail: cecak@isak.liu.se

ADRESS

Tema Kultur och Samhälle
Linköpings Universitet
Strykbrädan
601 74 Norrköping

BESÖKSADRESS

Strykbrädan
Laxholmstorget 3
Norrköping

HEMSIDA

www.liu.se/temaq

TRYCK

Copyright: Tema Q och författaren.
ISSN: 1653-0373
ISBN: 91-975663-2-2

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

PETER ARONSSON

Demokratiskt kulturarv –
nationella institutioner universella värden lokala praktiker 1

I. Fostran och upplysning i nationella demokratiers tjänst

SIRKKA AHONEN

Att ta ansvar för det förgångna.
En jämförelse av historiekulturer i Estland och Finland 21

BERNARD ERIC JENSEN

At forvalte kulturarv –
en identitetspolitisk arbeids- og kampplads 37

SVEN NILSSON

Järnålder – överlevnadsstrategier för kulturarvsinstitutioner 60

TOBIAS HARDING

Det breddade kulturarvet och den oromantiska nationalismen 71

KG HAMMARLUND

”En trygg och demokratisk identitet på basis av det
historiska arvet” – kulturarv och historia i den svenska skolan 91

II. Lokala och regionala processer

CORNELIUS HOLTORF

Should heritage management be democratized?
The *Denkmalpflegediskussion* in Germany 103